

Lesbeschrijving *Doel*

- ❖ De leerlingen weten de betekenis van de slag bij Poitiers;
- ❖ De leerlingen weten wie Karel de Grote is en kunnen zijn betekenis voor het christendom en de ontwikkeling van de cultuur in zijn rijk aangeven;
- ❖ De leerlingen kunnen op de kaart van Europa de omvang van het rijk van Karel de Grote aangeven;
- ❖ De leerlingen weten dat na de dood van Karel de Grote zijn rijk wordt verdeeld;
- ❖ De leerlingen weten dat ons land een onderdeel wordt van Oost-Frankenland;
- ❖ De leerlingen kunnen in eigen woorden weergeven wat het leenstelsel inhoudt.

Aantal lessen 5

Lesonderdelen *Vertelling*

1. Met Karel Martel tegen de Saracenen
2. Karel de Grote

Leestekst

Ridder Roelant

Leerlingenboek

Bedreigd door de islam

Karel de Grote

Verwerking***Repetitie*****Vertelling 1** **MET KAREL MARTEL TEGEN DE SARACENEN**

Groot en zwaar tekenen de grauwe muren en torens van de abdij van Tours zich af tegen de heldere lucht. Zoals altijd geven ze Odo een gevoel van geruststelling. Zolang de abdij daar staat, zal het mogelijk zijn een schuilplaats te vinden tegen dreigende gevaren... En gevaren dreigen er zeker, denkt Odo, terwijl hij de varkens opdrijft in de richting van de boerderij. De nieuwe pastoor heeft het hem verteld. De pastoor met zijn donkere ogen en zijn zachte stem...

Al een paar jaar gaan er geruchten door het land dat er in het zuiden van het Frankische Rijk roversbenden rondzwerven. Ze komen van over de zeeën en de bergen. Hun huid is donker van kleur en ze dragen lange gewaden. Saracenen worden ze genoemd. Juist in deze tijd is de nieuwe pastoor in hun dorp komen wonen. Odo weet nog maar al te goed dat hij eerst dacht dat de nieuwe pastoor ook een Saraceen was. Hij heeft ook zo'n donkere huid en diepzwarte ogen. Maar nu weet Odo wel beter; nee de donkere pastoor is geen Saraceen, maar een Syriër. Vader zei dat de man een vluchteling was.

Op een dag gaat Odo met een mandje vruchten naar de pastoor. Het is een geschenk van vader voor hem. De pastoor legt zijn hand op het hoofd van Odo en kijkt hem vriendelijk aan met zijn donkere ogen... Plotseling vraagt Odo: 'Eerwaarde, waarom bent u hier komen wonen?' De vriendelijke man glimlacht en antwoordt: 'Mijn zoon, dat is een lang verhaal. Als je het wilt horen, dan wil ik het je wel vertellen.' Odo

6. Het Frankische rijk

knikt. Samen zoeken ze een rustig plekje om te zitten en de pastoor begint zijn verhaal.

‘Ik kom uit Syrië. Daar was de Oost-Romeinse keizer de baas. Maar de Arabieren hebben ons land veroverd. Niet alleen ons land, maar alle landen in het Oosten. De christenen waren niet veilig. Zij werden gedwongen om een moslim te worden, of je werd gedood. Ik ben gevlucht.’ Ingespannen luistert Odo naar de vreselijke gebeurtenissen die de pastoor hem vertelt. ‘Gelukkig ben ik nu veilig hier in het Frankische Rijk’, zo besluit hij zijn verhaal. Het wordt stil.

‘Eerwaarde’, vraagt Odo zachtjes, ‘waar komen toch die Arabieren vandaan en waarom willen ze alle landen veroveren?’ ‘Heb je wel eens van Mohammed gehoord?’ vraagt de pastoor. ‘Nee’, antwoordt Odo. ‘Luister maar jongen. Mohammed was een jongen die al jong allebei zijn ouders verloor. Hij groeide op bij een oom. Toen hij elf jaar oud was trok hij al mee met de karavanen door de woestijnen. Hij ging werken bij een rijke vrouw die Chadidja heette. Al snel werd hij een leider en toen hij vijftwintig was trouwde hij met deze rijke vrouw. Nu hoefde hij niet meer te werken. Op zijn reizen had hij heel veel verschillende godsdiensten ontmoet. Daar dacht hij veel aan. Ook stond er in de stad waar hij woonde een grote vierkante tempel. Ze noemden die de Kaäba. Daarin stonden heel veel afgodsbeelden. Hij moest niets hebben van al die goden. Aan zijn vrouw vertelde hij zijn gedachten en verwarde dromen. Dromen die hij zag als hij een ‘toeval’ had.’ Odo kijkt de pastoor vragend aan. ‘Dat zijn een soort van aanvallen die Mohammed had. Hij lag dan slaand en schoppend op de grond met het schuim om zijn mond. Juist dan zag hij de meest vreemde dingen. Zijn vrouw vertelde hem dat dit de engelen waren die hem verschenen. Op een keer had Mohammed weer een toeval. Hij werd in zijn droom op een paard met vleugels naar Jeruzalem gebracht. Daar stond de engel Gabriël op hem te wachten. Die bracht hem naar de hemel, naar Allah. Daar kreeg hij van Allah de opdracht om zijn profeet en boodschapper te worden. Alles moest hij vertellen aan de mensen. De volgende dag ging hij roepend door de straten van Mekka: ‘Allah is groot en Mohammed is zijn profeet.’ Iedereen moet zich onderwerpen aan de wil van Allah. De wil van Allah staat in zijn boek. Ik heb zijn boek gekregen. Dit deed hij wel tien jaar lang. Er waren maar weinig mensen die geloofden wat hij zei. Toen moest hij vluchten. Hij vluchtte naar Medina. En om het kort te maken. Daar geloofden heel veel mensen wat hij zei. Mohammed bracht een groot leger op de been en met dit leger veroverde hij de stad Mekka. Daar werden alle beelden uit de Kaäba kapot geslagen. Maar niet alleen Mekka, ook de andere steden werden veroverd en alle mensen moesten zich onderwerpen aan de wil van Allah. Wie zich niet onderwierp werd gedood. Maar Odo, zijn volgelingen, gaan hier nog steeds mee door. En ze zijn al in het Frankenland gekomen. Moge God ons beschermen!’ zo besluit de pastoor zijn lange verhaal.

Met een hoofd vol gedachten verlaat Odo even later de vriendelijke pastoor met z’n mooie donkere ogen. Hij is diep onder de indruk van het verhaal dat de pastoor hem verteld heeft. Hoe aangrijpend, al die mensen die gedwongen worden om zich te onderwerpen aan Allah. Vreselijk vindt Odo dit. Nooit meer horen over Jezus Christus! Vluchten naar een vreemd land omdat je in Christus gelooft.

Het is dertien jaar later, het jaar 732. In de velden van Poitiers wacht het Frankische leger. Helmen en zwaarden blinken in de zon, paarden trappelen en snuiven. Het is een prachtig gezicht, vindt Odo. De ridders, hoog te paard gezeten, lijken wel een muur van ijzer. Een muur die de aanstormende Arabieren moet tegenhouden.

Ja, de pastoor heeft gelijk gekregen. Als een wervelwind zijn de Saracenen naar het noorden gestormd. Alles leek verloren. Maar hier, in de velden bij Poitiers, wil hofmeier Karel Martel hen proberen tegen te houden. Met Gods hulp.

Odo, als vrije boer, moet meevechten in het grote leger. Zijn hand omklemt zijn speer. Zijn ogen turen in de verte.

Dan...hoorns schallen! De eerste Saracenen worden zichtbaar. Met ijselijke kreten vuren ze hun paarden en kamelen aan. De kromme zwaarden zijn naar voren gericht. Aan hun arm dragen ze een rond schild met een punt. Ze stuiven over de vlakke. Hun lange gewaden wapperen achter hen aan. Dan zet ook het Frankische ruitersleger zich in beweging, langzaam maar onverbiddelijk..

Enkele weken later komt Odo langs het kerkje te Tours. Hij is gezond en wel uit de strijd teruggekeerd. De Saracenen zijn teruggeslagen. De naam van Karel Martel is op ieders lippen. Maar Odo weet, dat de overwinning niet aan de hofmeier te danken is. Uit het kerkje klinkt het gezang van monniken. Odo blijft stilstaan en luistert. Duidelijk hoort hij de warme stem van de pastoor: 'Te Deum laudamus, te Dominum confitemur': U, o God, loven wij; U, o Heere, belijden wij. In gedachten ziet hij het donkere uiterlijk van de pastoor voor zich. Dan flitst een vroegere gedachte door zijn hoofd: Hij is een Saraceen. Direct schaamt hij zich voor deze gedachte. Zo'n vriendelijke man een vijand? Nee! Hij is geen vijand! O nee, een christen. Zelfs gevlucht omdat hij belijdt dat Jezus Christus de Zoon van God is. Maar... ? Voor zijn ogen ziet Odo de talloze Saracenen, hij hoort de afgrijselijke kreten van het slagveld. Diezelfde donkere ogen...! Even hapert het in Odo's gedachten. Zijn dit vijanden, of hebben zij ook niet Diezelfde Zoon van God als hun Redder nodig?

Bron

Handleiding *Er is Geschied*, deel 1.

Gespreksvragen

1. Hoe gingen de inwoners uit Tours om met een vluchteling? En jij/ik? Hoe ga ik om met vluchtelingen?
 - *Leviticus 19:33, 34.* 'En wanneer een vreemdeling bij u in uw land als vreemdeling verkeren zal, gij zult hem niet verdrücken. De vreemdeling die als vreemdeling bij u verkeert, zal onder u zijn als een inboorling van ulieden; gij zult hem liefhebben als uzelf; want gij zijt vreemdelingen geweest in Egypteland; Ik ben de HEERE uw God.'
 - *Deuteronomium 27:19.* 'Vervloekt zij, die het recht van den vreemdeling, van den wees en van de weduwe buigt. En al het volk zal zeggen: Amen.'
 - *Mattheus 25:35-40.* 'Want Ik ben hongerig geweest en gij hebt Mij te eten gegeven; Ik ben dorstig geweest en gij hebt Mij te drinken gegeven; Ik was een vreemdeling en gij hebt Mij geherbergd.
Ik was naakt en gij hebt Mij gekleed; Ik ben krank geweest en gij hebt Mij bezocht; Ik was in de gevangenis en gij zijt tot Mij gekomen.
Dan zullen de rechtvaardigen Hem antwoorden, zeggende: Heere, wanneer hebben wij U hongerig gezien en gespijzigd, of dorstig en te drinken gegeven?
En wanneer hebben wij U een vreemdeling gezien en geherbergd, of naakt en gekleed?
En wanneer hebben wij U krank gezien of in de gevangenis en zijn tot U gekomen?
En de Koning zal antwoorden en tot hen zeggen: Voorwaar zeg Ik u, voor zoveel gij dit een van deze Mijn minste broeders gedaan hebt, zo hebt gij dat Mij gedaan.'
2. Hoe zie je een moslim? Als vijand, of probeer je hen voor Christus te winnen?
 - *Mattheus 5:43, 44.* 'Gij hebt gehoord dat er gezegd is: Gij zult uw naaste liefhebben en uw vijand zult gij haten.
Maar Ik zeg u: Hebt uw vijanden lief; zegent hen die u vervloeken; doet wel den genen die u haten; en bidt voor degenen die u geweld doen en die u vervolgen.'

6. Het Frankische rijk

- *2 Timotheüs 4:5. 'Maar gij, wees wakker in alles, lijd verdrukkingen; doe het werk van een evangelist; maak dat men van uw dienst ten volle verzekerd zij.'*

Vertelling 2 KAREL DE GROTE

A. Karel de Grote komt op school

Hendrik begon een beetje harder te lopen. Hij was laat vanmorgen. Toch moest hij proberen op tijd te zijn, want de meester zou het niet leuk vinden als hij te laat kwam! Een klap op zijn hand met de stok, of na schooltijd een werkje in het klooster... Nee, uit school wilde hij naar huis. Zijn voeten vlogen ritselend over de dikke laag bladeren. Hij moest oppassen dat hij niet achter een gevallen tak bleef haken. Dan zou hij die rotte bladeren kunnen proeven. Bah!

Het was nog een klein beetje schemerig onder de bomen, maar de zon had toch al heel veel van de zwarte nacht weggejaagd. Overal waren de vogels al druk met zingen. Op andere dagen hoorde Hendrik altijd alle vogelgeluiden. Hij probeerde dan te raden welke vogel zo prachtig kon zingen, maar nu had hij geen tijd. Hij moest opschieten. Het werd lichter. Daar was het einde van het bos. Hij kon in de verte, even buiten het dorp, de gebouwen van het klooster al zien. Nog een paar minuten...

Hij was al heel dichtbij toen hij de bel hoorde klingelen. Zo hard als hij kon rende hij langs de tuin achter het eerste gebouw langs, en kwam hijgend bij een kleine ruimte aan de achterkant van het klooster. Daar was de school, maar... er was niemand meer buiten. Met een vaart stootte hij naar binnen. Gelukkig was de deur nog niet dicht en zat iedereen nog niet op de banken. Vlug zocht hij een plaats op. De onderwijzer zag hem wel. Hij fronste zijn voorhoofd en zei: 'Je bent weer laat, Hendrik. Gaat dat morgen ook gebeuren?'

Alle jongens keken ineens naar de onderwijzer. Morgen? Waarom zei hij dat op zo'n speciale manier? Was er iets bijzonders morgen? De onderwijzer knikte met een ernstig gezicht. 'Morgen komt koning Karel onze school bezoeken.' De jongens keken elkaar verbaasd, maar ook opgewonden aan. De koning! Dat was wat! 'Het is een grote eer dat de koning ons wil bezoeken,' zei de onderwijzer weer ernstig. 'Maar het is ook een grote verantwoordelijkheid. Hij wil weten wat we op school leren en hoe ver de leerlingen zijn. Ik hoop dat ik trots op jullie kan zijn.'

De jongens werden nu wel een beetje stil. Ze zeiden niets, want de onderwijzer vroeg hen niets. Maar ze keken eens schuin naar elkaar. Hoe zou dat morgen gaan? Het was maar goed dat de koning niet vandaag was gekomen, zat Hendrik te denken. Hij zou er morgen wel voor zorgen dat hij goed op tijd was! De jongens waren allemaal erg rustig de rest van de dag.

De volgende dag stonden de jongens een beetje zenuwachtig in een rij te wachten. Eindelijk kwam de koning eraan. Hij zag er echt als een koning uit, dacht Hendrik. Hij begroette eerst de onderwijzer, toen knikte hij heel vriendelijk naar de rij jongens. Hij ging achter in de klas zitten. De onderwijzer moest gewoon doorgaan met de les en de jongens veel vragen stellen, zei hij. Gelukkig wisten ze bijna alle antwoorden en de koning knikte goedkeurend.

Maar toen wilde de koning zelf ook nog wat vragen stellen. Ook Hendrik kreeg een beurt. Hij schrok ervan, maar toch wist hij het antwoord. De koning knikte en ging naar de volgende jongen. Die kreeg een kleur en dacht na, maar hij wist het antwoord niet. De koning fronste even en zei: 'Als ik de volgende keer weer kom, weet je het dan?'

Hendrik zuchtte van opluchting toen het deftige gezelschap weer wegging. O ja, het was best leuk dat de koning kwam, maar o, wat voelde hij zich zenuwachtig! 'We kunnen trots zijn op onze koning,' zei de onderwijzer. 'Hij heeft het altijd erg druk, maar

toch probeert hij ook veel voor de scholen te doen. Hij weet dat dat heel belangrijk is voor de toekomst. Hij is net terug uit Frankrijk om tegen de mohammedanen te vechten. Wie weet de naam van de man die meer dan vijftig jaar geleden ook tegen deze mohammedanen heeft gevochten? Hij heeft ze toen weer naar hun eigen land teruggejaagd.' Hendrik wist het antwoord: 'Karel Martel.' Dat antwoord was goed.

'Helaas proberen de mohammedanen elke keer in Frankrijk terug te komen. Het is een groot gevaar voor onze christelijke kerken, maar gelukkig heeft onze koning hen al een paar keer weg kunnen jagen. Zo probeert hij altijd en overal de kerk te beschermen. Hij heeft al op zoveel plaatsen gevochten. Ik weet niet eens waar allemaal, maar ik weet wel dat hij het doet voor zijn volk en voor de christelijke kerk.'

B. Karel de Grote in het Valkhof

Karel de Grote, de machtige keizer, liep heel voorzichtig met kleine stappen naar zijn stoel. Met een diepe zucht ging hij zitten. Hij had een kleine wandeling in de tuin gemaakt. Maar hij was er zo moe van geworden, dat hij maar weer vlug naar binnen was gegaan. Hij keek eens rond. De dienaren waren druk bezig het zilver en de kristallen glazen op de tafel te zetten. Zouden er vanavond bezoekers zijn?

Karel de Grote vond het fijn hier, in het Valkhof. Hij had nog wel meer kastelen waar hij kon wonen. Soms bleef hij een paar maanden in Duitsland, in Aken, maar hij vond het hier in het Valkhof wel het fijnste. Het was een prachtig kasteel met sterke, ronde torens en heel veel ramen, zodat de frisse buitenlucht vrij naar binnen kon waaien. Ja, het was heerlijk om hier te wonen.

Het Valkhof was dicht bij Nijmegen, en daarom ook dicht bij de grote rivieren. Soms liet keizer Karel een koets komen en maakte hij een rijtoer. Dan reden ze langs de nieuwe wegen die hij had laten aanleggen, maar ook over de dijken die hij langs de rivieren had laten bouwen om het water tegen te houden. Soms kwamen ze dan ook over een mooie brug. Keizer Karel keek dan heel goed, en dan was hij blij. Het was toch prachtig dat hij dat allemaal had kunnen laten doen in die veertig jaar dat hij hier koning was?

Vanaf de dijken kon hij ook de huizen van de boerenmensen zien. Hij had knechten naar die arme boeren gestuurd om hen te helpen nieuwe gewassen te laten groeien. Zo konden ze meer verdienen. Ja, hij was blij dat hij zoveel voor de mensen had kunnen doen, en dan dacht hij ook aan de kerken dat hij de scholen had bezocht. Dat was leuk om de jongens daar te zien! Hij was ook vaak naar de kloosters gegaan om te kijken of de monniken wel goed hun best deden. Hij hield niet van luie mensen. En hoeveel oorlogen had hij al meegemaakt? Hij had al 53 keer met vijanden moeten vechten. Dat was wat! Maar de Heere had hem geholpen, en zo kon hij de christelijke kerk verdedigen.

Keizer Karel zat nog steeds over alles na te denken. Nu kwam er een frons op zijn voorhoofd. Hij was koning geweest over verschillende landen met andere talen en nieuwe gewoonten. Hij had ze allemaal bij elkaar willen brengen in de christelijke kerk. Heel veel mensen waren in die jaren al gedoopt, maar... zouden ze nu ook werkelijk geloven? Of hadden ze het alleen maar gedaan om hun koning te gehoorzamen? O nee, hij was geen koning meer, hij was nu een keizer.

Karel de Grote grinnikte even. Hij was heel dicht bij het vuur gaan zitten, maar zijn rug was nog steeds koud. Hij riep een dienaar en zei hem nog wat hout op het vuur te gooien. Ja, hij was nu een keizer en dat had hij aan de paus te danken. Die paus! Natuurlijk, ze waren vrienden, maar hij wilde altijd de baas spelen. Nee, hij vond het helemaal niet leuk als de koning zelf bisschoppen benoemde. Hij zei dat wel niet, want hij had de hulp van de koning elke keer nodig om tegen de vijanden te vechten.

En toen... Karel de Grote zou die kerstdag in 800 nooit vergeten. Wat de paus toen toch stiekem gedaan had! Hij was bij de paus naar de kerk gegaan, dat hoorde zo. Toen hij neerknielde, was de paus plotseling naar voren gekomen met een kroon in

6. Het Frankische rijk

zijn hand en had die op het hoofd van de koning gezet. Een keizerskroon. Karel de Grote had meteen begrepen waarom de paus dat had gedaan: hij wilde de koning en alle mensen laten zien dat hij, in de naam van Christus, toch de machtigste man op aarde was en dat hij alleen de koning een keizerskroon kon geven.

Karel de Grote glimlachte er nog om. Natuurlijk had hij de keizerskroon aangenomen. Waarom ook niet? Het zou wel heel erg ondankbaar zijn geweest dat niet te doen. Ha, maar hij had later zelf die keizerskroon op het hoofd van zijn zoon gezet. Daar had hij de paus niet voor nodig. En hij had in al die jaren ook steeds zelf de bisschoppen aangewezen. Hij wist veel beter wie er goed voor was dan de paus in Rome.

De paus was altijd zijn vriend geweest, maar hij was het toch niet altijd met hem eens. De paus vond het wel mooi als er beelden in de kerk stonden, maar de mensen begonnen die stomme stenen beelden te vereren. Dat was toch niet goed? Dan kon je die beelden maar beter wegdoen. En dan die luie monniken... Daar had hij ook wat aan gedaan. Gelukkig werkten de meesten weer hard. Ze schreven weer boeken, ze plantten zelf een tuin, of ze bezochten de zieke mensen. Dat was goed. Zo hoorde het.

'Ja, ik kom,' knikte hij naar zijn dienaar, die hem kwam helpen om naar de eetkamer te gaan. Het rook goed. Voorzichtig liep hij voetje voor voetje naar zijn stoel. Daar stonden nog meer dienaren om hem te helpen. De keizer zuchtte. Het was niet zo gemakkelijk om oud te zijn. Zijn hele leven had hij alles zelf gedaan, maar nu moesten ze hem overal bij helpen. Wat had hij toch veel kunnen doen, en hij wist dat hij het allemaal gedaan had voor de mensen en voor de kerk. Maar als je zo oud was, dan was de dood niet meer zo ver. Dan zou hij voor de grote troon in de hemel moeten staan. Daar zou hij echt niet kunnen vertellen wat voor goede dingen hij hier allemaal had gedaan. Hij zou alleen zalig kunnen worden door het bloed van de Heere Jezus. Kon hij dat zeggen? Heel diep nadenkend, zat hij wat te eten. Aan alles kwam een einde. Hoe zou het gaan als hij er niet meer was? Hij maakte zich grote zorgen. Wat zou er gebeuren in zijn grote land? Een paar jongens van hem waren al gestorven. Nu had hij nog maar één zoon. Die zou na hem keizer moeten worden. Lodewijk was een aardige jongen, ze noemden hem zelfs Lodewijk de Vrome, maar hij was niet zo flink en dapper. Zou hij al die moeilijke dingen die er altijd waren, wel kunnen doen?

Keizer Karel had zijn grote land in gouwen, kleine provincies, verdeeld. Aan het hoofd van elke gouw was een graaf. Elk jaar werden de provincies bezocht om te kijken of die graven wel eerlijk waren en de mensen hielpen. Dus Lodewijk zou het niet alleen hoeven te doen. Maar zou hij de vijand tegen kunnen houden als die kwam?

Die nacht kon de keizer bijna niet slapen. Heel lang lag hij nog over alles na te denken. Morgen zou hij naar Aken gaan, dacht hij, want hij moest toch nog eens met Lodewijk praten. Hij moest hem waarschuwen voor die piraten uit Noorwegen en Denemarken. Die werden steeds brutaler. Hij had pas nog op het strand gestaan en heel in de verte had hij hun schepen met de drakenkoppen voorbij zien varen. Nee, ze durfden niet in zijn land te komen, maar als hij er niet meer zou zijn?

Hij moest Lodewijk waarschuwen. Hij moest meer oorlogsschepen laten bouwen, want als die Denen en Noormannen hier ooit zouden komen... Ja, hij moest...

O, wat was hij moe...

Op 28 januari 814 stierf Karel de Grote in Aken.

Bron

A. Vogelaar-van Amersfoort, *Van zendelingen, pausen en keizer*. Houten 2015. Pag. 44-53.

Gespreksvragen

1. Hendrik zorgde ervoor dat hij op tijd op school was toen de koning kwam. Is dat wel eerlijk?
 - *Romeinen 14:12. 'Zo dan, een iegelijk van ons zal voor zichzelf Gode rekenschap geven.'*
Zie kanttekening bij rekenschap: Namelijk hoe wij ons gedragen hebben in dit leven.
2. De keizer hield niet van luiie mensen. Waarom is luiheid een slechte eigenschap? Wat zegt de Heere over luiheid?
 - *Spreuken 6: 6. 'Ga tot de mier, gij luiard, zie haar wegen en word wijs.'*
 - *Spreuken 19:15. 'Luiheid doet in diepen slaap vallen, en een bedrieglijke ziel zal hongeren.'*
 - *Spreuken 22:13. 'De luiard zegt: Er is een leeuw buiten; ik mocht op het midden der straten gedood worden.'*
 - *Spreuken 26:15. 'De luiard verbergt zijn hand in den boezem; hij is te moede om die weder tot zijn mond te brengen.'*
 - *Heidelbergse Catechismus vr./antw. 124. Vr. Welke is de derde bede?*
 - *Antw. Uw wil geschiede, gelijk in den hemel, also ook op de aarde. Dat is: Geef dat wij en alle mensen onzen eigen wil verzaken, en Uw wil, die alleen goed is, zonder enig tegenspreken gehoorzaam zijn; opdat also een iegelijk zijn ambt en beroep zo gewilliglijk en getrouwelijk moge bedienen en uitvoeren als de engelen in den hemel doen.*
3. De keizer en de paus hadden ruzie met elkaar over de vraag wie er het machtigste was. Wie is er de machtigste?
 - *Mattheüs 28:18. 'En Jezus bij hen komende, sprak tot hen, zeggende: Mij is gegeven alle macht in hemel en op aarde.'*
 - *Spreuken 8 vers 15 en 16. 'Door Mij regeren de koningen, en de vorsten stellen gerechtigheid. Door Mij heersen de heersers, en de prinsen, al de rechters der aarde.'*
 - *Filippenzen 2: 10. 'Opdat in den Naam van Jezus zich zou buigen alle knie dergenen die in den hemel, en die op de aarde, en die onder de aarde zijn.'*
 - *Daniël 4:35. 'En al de inwoners der aarde zijn als niets geacht, en Hij doet naar Zijn wil met het heil des hemels en de inwoners der aarde, en er is niemand die Zijn hand afslaan of tot Hem zeggen kan: Wat doet Gij?'*

Leestekst

RIDDER ROELANT

Na de dood van Karel de Grote werden er allerlei verhalen over hem verteld. In de loop van de tijd maakten de mensen die steeds mooier. Je kunt nu gaan lezen over ridder Roelant. Het is een droevige geschiedenis. Of het echt zo is gebeurd, is lang niet zeker, maar het is een mooi middeleeuws verhaal.

Na de strijd tegen de Moren in Spanje trekt Karel de Grote terug naar het Frankeland. Om zijn leger te beschermen tegen een aanval in de rug, komen de dappere ridder Roelant en zijn mannen achteraan. Alles gaat goed, totdat ze in de bergen komen. Onbezorgd rijden de dappere ridders van de achterhoede het donkere dal van Roncesvalles binnen.

Het is er heel stil. Steeds nauwer wordt het dal. Er kunnen nauwelijks nog twee ruiters naast elkaar rijden. Dan... een gil, rauw en scherp! Plotseling komen van achter de rotsblokken donkere gestalten tevoorschijn, tot de tanden toe bewapend. Basken zijn

6. Het Frankische rijk

het, roofzuchtige bergbewoners. Zwaarden blinken, pijlen snorren door de lucht! Ruiters storten uit het zadel. Paarden steigeren angstig.

Ridder Roelant moedigt zijn mannen aan. Maar wat kunnen ze beginnen tegen die vreselijke regen van pijlen en de rotsblokken die naar beneden rollen? 'Blaas op je hoorn! Dan zal de koning ons te hulp komen!', roepen de ridders. Eerst wil Roelant dat niet. Nog nooit is hij overwonnen. Zal hij dan nu hulp van de koning nodig hebben? Dan neemt hij toch zijn hoorn Olifant, die aan zijn zijde hangt. Even later schetteren de tonen door het dal. Het geluid weerkaatst tussen de bergen. Zal de koning het nog horen?

Schreeuwend stormen de vijanden de hellingen af. Ze storten zich op de gewonde ridders. Fel wordt er gevochten en Roelant ziet dat ze gaan verliezen. De overmacht is te groot. Zelf raakt hij ook gewond. 'Moeten we hier dan allemaal sterven?' zucht hij. 'En jij, mijn trouwe paard Veilantiff, zal jij in handen van de vijand vallen? Zal een ander jou berijden? Dat nooit!' Met zijn eigen zwaard doorsteekt Roelant zijn paard.

Dan kijkt hij naar zijn zwaard Durandal. Ook dat moet vernietigd worden; geen ander mag het ooit dragen. Hoog heft Roelant zijn zwaard en met grote kracht slaat hij op de rotsen. Vonken spatten uit het staal, maar Durandal breekt niet. Nog eens en nog eens slaat Roelant... tevergeefs. Dan ziet hij een bron. 'Vaarwel, trouw zwaard!', roept hij, als hij Durandal ziet wegzinken in het diepe water.

Nu is alleen zijn hoorn Olifant nog overgebleven. Terwijl de vijanden op hem aandringen, zet Roelant nog eenmaal de hoorn aan zijn lippen. Hij blaast met alle kracht die nog in hem over is. Het geluid klinkt tot ver in de omtrek. Koning Karel en zijn mannen horen het...

Voor Roelant is deze inspanning teveel geweest. Stervend zakt hij ineen. De hulp van koning Karel komt te laat.

Bron

Leerlingenboek *Er is Geschied*, deel 1.

Achtergrond- Informatie **BEDREIGD DOOR DE ISLAM**

1. De hofmeiers

De Merovingen

Clovis en zijn opvolgers beschouwden hun landen als een soort familiebezit, dat volgens het Frankische recht onder alle zoons verdeeld moest worden. Het gevolg was dat de zoons en kleinzons van Clovis niet veel meer deden dan elkaar bestrijden en om het leven brengen. Hierbij werden afschuwelijke wreedheden begaan. Al deze moordpartijen bewerkten overigens wel dat de versnippering nooit al te groot kon worden, omdat er te weinig pretendents van koninklijken bloede overbleven.

Er hebben slechts vier rijken ooit in het Frankenland naast elkaar bestaan: Bourgondië in het zuidoosten, Aquitanië in het zuidwesten, Neustrië in het westen en Austrasië in het oosten. Soms was er maar één man van koninklijken bloede over, zodat de eenheid vanzelf weer hersteld werd. Dit was bijvoorbeeld het geval tijdens de regering van Dagobert (629-639). Niet dat Dagobert alle andere pretendents om het leven had laten brengen: de oorzaak lag in dit geval in hun korte levensduur. De Merovingen kwamen veelal op veertien- of vijftienjarige leeftijd aan de macht en stierven vaak voor hun dertigste, uitgeput door allerlei uitpattingen.

De Pippiniden of Karolingen

Daardoor begonnen de hofmeiers de eigenlijke machthebbers te worden. Oorspronkelijk hadden zij de leiding over de koninklijke huishouding, maar in de zevende eeuw

kregen zij in de verschillende deelrijken min of meer de positie van verantwoordelijke eerste minister. De grootste toekomst was weggelegd voor een Austrasisch geslacht, de Pippiniden of Karolingen (zo genoemd naar de beroemdste telg: Karel de Grote). Omstreeks 625 was Pippijn I hofmeier van Austrasië. In 687 versloeg zijn kleinzoon Pippijn II of Pippijn van Herstal de hofmeier van Neustrië. Voortaan bekleedde hij die waardigheid in Austrasië, Neustrië en Bourgondië. Met deze Karolingen werd het zwaartepunt van het rijk naar het noorden verplaatst. Zij waren afkomstig uit de streek tussen Rijn, Maas en Moezel en hadden daar grote bezittingen, zoals de paltsen langs de Maas: Jupille, Herstal en Elslo. Ook Karel de Grote verbleef daar graag.

Pippijn II stierf in 714. Hij moest als hofmeier opgevolgd worden door twee onmondige kleinzoons. De Austrasische edelen probeerden hun zelfstandigheid te herwinnen en het gezag van de Karolingen beleefde een ernstige crisis.

Dat was ook de kans voor de Friese koning Radbod om de Frankische veroveringen ongedaan te maken. Willibrord moest zich terugtrekken in zijn klooster te Echternach. Een bewijs te meer dat de Angelsaksische zending ook sterk afhankelijk was van de Frankische macht. Een bastaardzoon van Pippijn, Karel Martel, overwon de Austrasische adel en eiste in 719 de post van hofmeier op.

Hij beschouwde zich als de enige machthebber in het land en liet zelfs jarenlang de Merovingische koningstroon onbezet.

Toen hij in 732 het rijk moest verdedigen tegen de oprukkende mohammedanen, had hij een ruitlerger nodig. Hiervoor moest hij een beroep doen op de adel en om deze aan zich te binden en te belonen had hij land nodig. De kerk bezat land in overvloed en Karel aarzelde dan ook niet daarvan gebruik te maken. Hij maakte dus de belangen van de kerk bewust ondergeschikt aan die van de adel en aan zijn eigen plannen. Het is hem nooit vergeven. Dat werd er niet beter op toen paus Gregorius rill in 739 een beroep op hem deed om te helpen tegen de opdringende Longobarden in Italië. Karel weigerde beslist. Hij had andere zaken aan zijn hoofd.

Na Karels dood in 741 werden zijn beide zonen Karloman en Pippijn III (beter bekend als Pippijn de Korte) hofmeier.

Zij waren beiden in een klooster opgegroeid en waren bereid het conflict met de kerk bij te leggen. Op het Concilium Germanicum van 742 werden de confiscaties van de kerkelijke goederen ongedaan gemaakt. Daardoor dreigde de militaire structuur van het Frankische rijk in te storten. Op latere synoden werden de confiscaties dan toch maar erkend, maar de kerk kreeg als vergoeding het recht op de tienden: de grove tienden van het graan en de smalle of krijtende tienden van het vee dat geboren werd. Als het om voormalig kerkelijk bezit ging moest zelfs een vijfde deel worden afgestaan. Uiteraard drukte deze last zwaar op de boerenstand.

Het koningschap voor de Karolingen

Toen Karloman en Pippijn aan de macht kwamen hadden ze nog wel een Merovingische schijnkoning aangesteld, maar toen Karloman zich terugtrok in een klooster en Pippijn in feite alleenheerser werd, was de toestand eigenlijk onhoudbaar geworden.

In 751 legde Pippijn het probleem voor aan de paus, met de volgende vraag: "Is het goed dat bij de Franken degene die de macht heeft, niet de koningstitel draagt?" De paus antwoordde: "Beter is het dat hij, die de macht bezit, ook de koningstitel voert".

Dat was

het antwoord waarop Pippijn gehoopt had. De Merovingische koning Childerik, achttien jaar oud, werd met zijn zoontje in een klooster opgeborgen en Pippijn liet zich te Soissons door de edelen tot koning kiezen. Hij miste natuurlijk wel het koningsheil, de magische kracht, die aan de Merovingen werd toegeschreven, maar daar was een oplossing voor te vinden. Naar oudtestamenteel voorbeeld werd Pippijn door Bonifatius gezalfd. Zijn koningschap, dat niet kon steunen op een wettig erfrecht, kreeg zo een gezag dat door de kerk gewettigd werd.

6. Het Frankische rijk

Natuurlijk kon Pippijn de Korte enkele jaren later, in 754, het verzoek van paus Stephanus om hulp tegen de Longobarden niet weigeren. Hij trok naar Italië, versloeg de Longobarden, schonk het veroverde gebied aan de paus en maakte hem wereldlijk heerser. Dit was het begin van de Kerkelijke Staat.

2. Mohammed

Mohammeds leven

Het leven van Mohammed is met veel legenden omgeven. Ten aanzien van een aantal gebeurtenissen uit zijn leven en met name uit zijn jeugd, missen we dan ook voldoende zekerheid.

Volgens de traditie werd hij in 570 te Mekka geboren. Zijn vader Abdallah, lid van de Koreïsj-stam, stierf voor zijn geboorte; zijn moeder kort daarna.

Op elfjarige leeftijd begon hij als kameeldrijver karavaanreizen te maken. Vanaf zijn twaalfde jaar was hij in dienst van de rijke weduwe Chadidja. Zodoende kwam hij in Jathrib (het latere Medina) in aanraking met het jodendom (er was daar een joodse kolonie), in Syrië met het christendom en in Mesopotamië met de godsdienst van Zoroaster, een leer gebaseerd op de absolute tegenstelling tussen de goede god van het licht en de boze god van de duisternis en de materie. Elementen uit genoemde godsdiensten zijn in de leer van de islam terug te vinden.

Toen hij vijftientig jaar oud was trouwde Mohammed met Chadidja. Zodoende kreeg hij de gelegenheid zijn dagen door te brengen met godsdienstige overpeinzingen. Volgens de overlevering aangespoord door verscheidene openbaringen van de engel Gabriël op de berg Hira bij Mekka, begon hij op te treden als profeet en bestrijder van het polytheïsme.

De situatie in Arabië

Het Arabië uit de tijd van Mohammed moeten we ons niet voorstellen als een gebied dat uitsluitend uit woestijnen bestond. In het zuidwesten (Jemen) werd vrij veel landbouw beoefend. Verder waren er veel, soms uitgestrekte oases, zoals Mekka en ten noorden daarvan Jathrib, waar de primitieve stamverbanden al plaats begonnen te maken voor gevorderder vormen van samenleving.

Oorspronkelijk had iedere stam zijn eigen godheid en Allah (=de god) was niet meer dan de stamgod van de al genoemde Koreïsj-stam te Mekka. Tegelijkertijd waren er ook al voorboden van een pan-arabische godsdienst, zoals het heiligdom te Mekka. Daar was immers de bron Zem-Zem, waaruit Ismaël, de zoon van Abraham en stamvader van de Arabieren, gedronken had. Ook was daar de zwarte steen te zien, waarop hij gerust had. Deze was ingemetseld in de Kaäba, toen al het nationale heiligdom. Zoals gezegd stond het land ook open voor invloeden vanuit het jodendom, het christendom en de godsdienst van Zoroaster. Mohammed heeft kans gezien bovengenoemde tendensen samen te bundelen tot de leer van de islam.

Mohammeds strijd

Aanvankelijk kreeg Mohammed weinig aanhang. De leiders van de Koreïsj-stam werkten hem tegen uit angst dat het aantal jaarlijkse bedevaarten van de Arabieren naar de Kaäba en andere heiligdommen te Mekka zou verminderen als gevolg van zijn prediking. Slechts zijn vrouw Chadidja, zijn neef Ali, die met Mohammeds dochter Fatima trouwde, zijn vriend Aboe Bekr (de vader van Mohammeds tweede vrouw Aïcha) en enkele anderen geloofden in hem.

In 622 week Mohammed uit naar Jathrib, dat sindsdien Medina genoemd wordt (Madinat-alnabi = de stad van de profeet). Deze gebeurtenis, de hedsjra (afsnijding), geldt als het begin van de mohammedaanse jaartelling. Nu begon Mohammed de karavanen uit Mekka te overvallen en ook anderszins zijn leer met het zwaard uit te dragen.

De Koreïsj-stam veranderde van houding en kwam tot een akkoord. In 630 hield Mohammed aan het hoofd van zijn aanhangers zijn intocht in Mekka. Hij vernietigde al de afgoden in de Kaäba en maakte dit heiligdom tot het middelpunt van de verering van Allah.

Toen Mohammed in 632 stierf was bijna geheel Arabië aan de islam onderworpen.

Aspecten van Mohammeds leer

De voornaamste leerstukken van de islam zijn samengevat in vijf zuilen of verplichtingen: - De geloofsbelijdenis: Allah is de enige god en Mohammed is zijn profeet.

- Vijfmaal per dag bidden met het gezicht naar Mekka gewend. Hieraan gaat een oproep vanaf de minaretten of het dak van de moskee vooraf.
- Het geven van aalmoezen. Al gauw veranderde dit in een soort belasting op het eigendom.
- Gedurende de maand ramadan (heilige maand) vasten van zonsopgang tot zons-
ondergang.
- Het tenminste eenmaal maken van een bedevaart (hadji) naar Mekka. De ceremoniën van de bedevaart moeten beginnen met een bezoek aan de KaAba. De pelgrim moet daar zevenmaal omheen lopen en de zwarte steen, die in de oostelijke hoek is ingemetseld, kussen. De mohammedanen zeggen dat deze steen oorspronkelijk een witte hyacintsteen was, die door de aanraking van zondige mensen zwart geworden is.

Mohammeds 'openbaringen' staan opgetekend in de koran (= wat voorgedragen wordt), verdeeld over 114 hoofdstukken of soera's. De inhoud bestaat hoofdzakelijk uit wetten en verhalen. De wetten hebben betrekking op erfrecht, verhouding tussen man en vrouw (een man mag vier vrouwen hebben en meerdere slavinnen; een huwelijk kan door verstoting ontbonden worden); vergeldingsrecht enz. De koran dient als grondslag voor het mohammedaanse recht. De verhalen spreken over Abraham, de patriarchen, onbekende Arabische profeten, Jezus Christus, Mozes, Salomo en Alexander de Grote.

Verschillende rechtsscholen hebben geprobeerd de woorden van de koran pasklaar te maken voor situaties uit de praktijk van het leven. De meeste moslims, de soennieten, erkennen naast de koran nog de geldigheid van de hadiths, de mondelinge overleveringen betreffende de profeet. Een minderheid, de sji'ieten, doet dat niet.

De islam kent een zestal profeten: Adam (safi Allah = de uitverkorene Gods), Noach (Noach, nebi Allah = de profeet Gods), Ibrahim (Abraham, khalil Allah = de vriend Gods), Musa (Mozes, kalim Allah = de mond Gods), Isa (Jezus, ruh Allah = de geest Gods) en Mohammed (rasut Allah = de apostel Gods). Mohammed is de laatste en hoogste profeet.

Volgens Mohammed heeft God 104 heilige boeken vanuit de hemel naar de aarde gezonden. Adani ontving er tien, Seth vijftig, Henoeh dertig en Abraham ook tien. Deze honderd boeken zijn verloren gegaan. Vier bleven er over: de wet, die tot Mozes kwam; de psalmen, die David ontving; het evangelie van Jezus en de koran. De eerste drie boeken zijn echter niet zuiver tot ons gekomen. Daarom zijn hun voorschriften vernietigd door de koran, die overigens ook niet onfeilbaar is, want Sjaitan, de satan, wiens legers talrijk en vreselijk zijn, heeft de gewoonte zijn uitspraken tussen de goddelijke te voegen. Wel heeft Allah deze uitspraken gewist, maar de koran is besmet gebleven.

De islam kent ook een voorbeschikking, die verworden is tot fatalisme: de bekende noodlotsgedachte. De islam loochent elke vrijheid en verantwoordelijkheid van mensen. Door de kracht van Allahs eeuwig en onveranderlijk besluit is de mens gedwongen te handelen zoals hij doet. Onderwerping en berusting zijn de sleutelwoorden.

6. Het Frankische rijk

3. De heilige oorlog

De opvolgers van Mohammed, de kaliefen (=plaatsvervangers), waren volgens de wet verplicht het door de islam beheerste grondgebied door verovering uit te breiden, totdat de hele wereld onderworpen was en alle ongelovigen tot de islam bekeerd zouden zijn. Daartoe moest de djihad (letterlijk: inspanning, maar vertaald als heilige oorlog) gevoerd worden.

Deze heilige oorlog mocht nooit eindigen. Wie in deze oorlog sneuvelde wachtte het paradijs. Er is nooit een mohammedaanse kerk ontstaan, omdat de gemeente (oerra) onder leiding van haar politieke leiders zelf een theocratische staat vormde. Er is dus geen sprake van een scheiding tussen kerk en staat.

Mohammed werd opgevolgd door zijn schoonvader Aboe Beier (632-634). Onder kalief Omar (634-644) begonnen de veroveringen buiten Arabië. Joden en christenen, de volkeren van het Boek, mochten hun godsdienst blijven uitoefenen tegen betaling van een hoofdgeld. Zij werden djimmi's genoemd.

Natuurlijk gaat het te ver om alle Arabische veroveringen te gaan opsommen, maar in enkele decennia werden Syrië, Egypte, Mesopotamië en het westelijke deel van Perzië onder de voet gelopen. Deze gebieden behoorden alle tot het Byzantijnse (Oost-Romeinse) rijk, met als hoofdstad Constantinopel.

Na een kort intermezzo (656-661) werden de veroveringen hervat: Constantinopel werd aangevallen vanaf 674, Noord-Afrika ging verloren voor de Byzantijnen en in 711 landde de Berber Tarik in Spanje bij de rots die sinds die tijd zijn naam draagt (Gibraltar = jabal Tarik = berg van Tarik). Het hele schiereiland, op wat bergdalen in het noorden na, werd een Arabische provincie. Al in 717 of 718 trokken de Arabieren de Pyreneeën over en begonnen plundertochten te houden in het Frankische rijk. In 732 werd een Arabisch leger bij Poitiers (Midden-Frankrijk) verslagen door de hofmeier Karel Martel. De Arabieren trokken zich daarna niet onmiddellijk terug achter de Pyreneeën, maar de slag bij Poitiers blijft ondanks dat toch een symbolische waarde houden, te meer ook omdat de Arabieren in 717 gedwongen werden het beleg van Constantinopel op te breken.

De aanval op Europa was aan twee kanten afgeslagen.

Wel beheersten de mohammedanen toen de Middellandse Zee en dat had nadelige gevolgen voor de handel. Een grote geldschaarste was het gevolg.

KAREL DE GROTE

1. Algemene kenschets

‘Van zijn geboorte en zijn vroegste kindsheid, zelfs van zijn jongelingsjaren is niets bekend. Geschriften nog documenten bestaan daarover, ook leeft op het ogenblik niemand meer die daarvan zou kunnen vertellen. Daarom heb ik besloten die tijd over te slaan...’ Aldus het begin van Einhard's Vita Caroli. Toch weten we wel iets over Karels afkomst. Zijn vader was Pippijn de Korte en zijn moeder Bertha 'met de grote voeten'. Waarschijnlijk werd hij in 742 geboren. Zijn geboorteplaats is niet bekend.

Einhard beschrijft ons wel Karels uiterlijk: een ronde schedel, grote levendige ogen, de neus wat lang, een vriendelijk voorkomen. Zijn nek was kort en dik. Ook zijn buik was dik. Overigens was hij zo goed gebouwd, dat deze gebreken niet opvielen, verzekerde Einhard. Opvallend was zijn hoge, lichte stem.

Karel hield van jagen en zwemmen. Meestal was hij eenvoudig gekleed, maar bij feestelijkheden droeg hij een met goud doorstikte mantel en met edelstenen bezette schoenen. Op zijn hoofd droeg hij dan een gouden kroon, versierd met edelstenen.

Eten en drinken deed hij met mate. Dat 'met mate' was toch maar betrekkelijk, want op zijn tafel verschenen vier schotels, buiten het wildbraad dat de jagers aan spiesen geregen binnenbrachten en waarvan Karel het meest hield. Hij dronk daarbij meestal drie bekers wijn.

Na de maaltijd rustte hij twee tot drie uur. Daardoor werd hij 's nachts regelmatig wakker en oefende zich dan in het schrijven, door houten letters te betasten en ze vervolgens na te schrijven op een schrijfplankje.

Karel heeft negen vrouwen gehad, waarvan vier wettige. Zijn eerste wettige vrouw, Desiderata, een dochter van Desiderius, de koning van de Longobarden, verstootte hij na een jaar omdat ze kinderloos bleef. In juni 800, nog voor zijn keizerskroning, stierf zijn laatste wettige vrouw.

Op 2 september 768 stierf Karels vader Pippijn. Karel werd koning over het noordelijk gedeelte van het Frankische rijk. Over het zuidelijk gedeelte regeerde zijn negen jaar jongere broer Karloman. De broers konden niet zo goed met elkaar overweg.

In 771 stierf Karloman en Karel werd alleenheerser over het hele rijk.

In latere legenden is Karel de Grote bovenmate verheerlijkt. Daardoor heeft de gedachte postgevat dat bijna iedere belangrijke ontwikkeling aan hem zijn oorsprong ontleent. Dit klopt niet helemaal. In werkelijkheid bereikten onder Karels regering ontwikkelingen, die al veel eerder waren begonnen, een bepaald eindpunt, zoals het leenstelsel en de grafelijke organisatie (zie daarvoor het volgende hoofdstuk).

2. Karels strijd

Karel de Grote heeft een groot deel van zijn leven oorlog gevoerd. Bijna iedere zomer ondernam hij wel een veldtocht, waarvoor hij de vrije mannen uit zijn rijk moest oproepen voor de legerdienst. De analisten uit zijn tijd beschouwden het als een uitzondering als Karel een jaar niet ten strijde trok: sine hoste (zonder vijand) schreven ze er dan bij. Zelf trok hij mee met zijn leger van ruiters, dat voorzien was van slagzwaarden en beschikte over informatie over het gevechtsterrein (een noviteit in die dagen!). Hieraan verleende het leger zijn grote stootkracht.

Natuurlijk werd Karel gedreven door de gebruikelijke machtshonger van een veroveraar, maar ook meende hij dat zijn veroveringen een heilige plicht waren, omdat zij de voorwaarde vormden voor de bekering van heidenen.

Uiteraard kan hier alleen maar iets gezegd worden over de voor ons relevante oorlogen. Die met de Beieren, Bohemers, Avaren, Denen en Slavische volken aan de Elbe blijven buiten beschouwing.

3. De Saksen

Tussen 772 en 803 werden de Saksen onderworpen. Het is een moeizame verovering geweest. Meer dan twintig veldtochten had Karel nodig om zijn doel te bereiken. De reden hiervan was, dat de Saksen zelden een veldslag aandurfdn met het Frankische leger. De weerbare Saksen trokken zich terug in de bossen en moerassen. De Franken vertraptten de korenvelden, staken de boerderijen in brand en stalen het vee. Vervolgens werden er houten verdedigingstorens gebouwd, waarop een kleine bezetting achterbleef. Het grootste deel van het Frankische leger trok overhaast weg, want thuis stond de oogst voor de deur. De Saksen kwamen weer tevoorschijn, overvielen de blokhuizen en moordden de bezettingen uit. Soms duurde het dan jaren voordat de Frankische legers terugkwamen, omdat een veldtocht naar een andere uithoek van het rijk nodig was.

De grootste opstand van de Saksen vond plaats in 778 onder leiding van hun aanvoerder 'hertog' Widukind. Karel bevond zich op dat moment met een groot leger in

6. Het Frankische rijk

Spanje. De Frankische bezetting leed een zware nederlaag. Toen Karel terugkeerde oefende hij een ware terreur uit: hij liet 4500 Saksen te Verden onthoofden.

Karel werd tijdens de veldtochten tegen de Saksen bijgestaan door zendelingen. Zij werden beschermd door uitgevaardigde capitularia (wetten). Elke verwonding die een zending werd toegebracht en elk vergriep tegen de christelijke godsdienst zou met de dood gestraft worden.

Terwijl de zendelingen probeerden de Spiesen tot het christendom te bewegen, ging het leger zich te buiten aan plunderingen, slachtingen en massale deportaties van de bevolking. Dat ging Karels vriend en bewonderaar Alcuin te ver: "Het ongelukkige volk van de Saksen heeft zo vaak het sacrament van de doop verloren omdat het niet het fundament van het geloof in het hart had. Drie zaken moeten medewerken tot bekeering van heidenen: de verkondiging van het geloof, de doop en het onderricht in Gods geboden. Het christelijk geloof kan slechts vrijwillig worden aangenomen, zoals de heilige Augustinus zegt. Tot overtuiging van het hart kan niemand gedwongen worden. Het dwingen tot het ondergaan van de doop is een zaak die meer schade dan nut aanbrengt."

De grootste moeite hadden de Saksen inderdaad met de gedwongen doop en de heffing van de kerkelijke tienden. Bovendien moest ieder dorp twee hofsteden afstaan voor het onderhoud van de pastoor en elke 120 Saksen moesten twee lijfeigenen geven om het kerkelijke land te bewerken.

Na hevig verzet liet Widukind zich in 785 dopen.

Daarmee waren de opstanden van de Saksen nog niet afgelopen, maar de deportaties wierpen langzamerhand vruchten af. Ook nam Karel na iedere veldtocht gijzelaars mee naar zijn hof, waarvan sommigen als zending terugkeerden naar hun land.

In Bremen, Munster, Paderborn, Verden en Minden werden bisdommen gesticht.

4. De mohammedanen (Moren) in Spanje

Begin april van het jaar 778 trok Karel zoals vermeld de Pyreneeën over, naar Spanje. Het is een veldtocht vol tegenslagen geweest. Eén van die tegenslagen was dat de christelijke Basken in Noord-Spanje de zijde van de Moren kozen. Zij genoten namelijk godsdienstvrijheid onder het tolerante mohammedaanse bewind.

Het lukte Karel de Baskische stad Pamplona te veroveren, maar de sterke stad Saragossa durfde hij niet aan te vallen. Wel nam hij Barcelona en Gerona in.

Het werd al gauw duidelijk dat Karel geen schijn van kans had tegen de goed georganiseerde moslims. Daarom gaf hij zijn veldtocht op en keerde terug naar het noorden, na eerst de

veroverde stad Pamplona met de grond gelijk gemaakt te hebben. Baskische bergbewoners zetten een hinderlaag op voor de achterhoede van het Frankische leger. Ze aasden op de legertrouwen. Op Maria-Hemelvaart, 15 augustus 778, slachtten zij, in de bergpas van Roncevalles, de troepen af die onder leiding stonden van Eggihard, Anselmus en de markgraaf van Bretagne, Roelant. De Annales regni francorum zijn nogal zwijgzaam over deze tegenslag. Over het jaar 778 schreef een analist: "Dat jaar ging onze heer, koning Karel, naar Spanje en overkwam hem een grote ramp."

De namen van de verliezers leefden echter voort in het Chanson de Roland. Fragmenten hieruit zijn in een middelnederlandse bewerking uit de dertiende eeuw overgeleverd: het *Roelantslied*.

Toch heeft Karel kans gezien een Spaanse mark te vestigen ten zuiden van de Pyreneeën. Deze mark hield een tijdlang een christelijk bestuur, maar werd in 914 weer ingelijfd door de emir van Cordoba.

5. De Longobarden in Italië

In 773 trok Karel naar Italië omdat zijn vroegere schoonvader Desiderius, de koning van de Longobarden, onderdak had verleend aan de twee zonen van Karloman, de in 771 overleden broer van Karel. Natuurlijk was Karel bezorgd over de aanspraken die zij konden laten gelden. De Longobarden vormden trouwens nog steeds een bedreiging voor de paus, in dit geval Hadrianus I (772-795). Karel versloeg de Longobarden in 774, nam Desiderius gevangen en kroonde zichzelf in Pavia met een ijzeren kroon tot koning over Lombardije. Bij een bezoek aan Rome schonk Karel de paus royaal verschillende gebieden in Noord-Italië, zoals de Longobardische hertogdommen Spoleto en Beneventum. Overigens was dit een schenking op papier, want juist deze hertogdommen waren nog aan zijn greep ontsnapt. Niettemin voelde de paus zich door Karels welwillendheid gesterkt.

6. Tot keizer gekroond

Omstreeks 795 was Karels machtspositie uitgegroeid tot een omvang zoals die in West-Europa sinds eeuwen niet meer gezien was en die zelfs begon te lijken op die van de Romeinse keizers.

Het idee om het westen weer een keizer te geven schijnt bij de paus vandaan gekomen te zijn. Dat was Leo DI (795-816), die drie voordelen zag in een kroning van Karel: - De paus was aangevallen en zelfs gevangen gezet door zijn vijanden te Rome, die hem van meened en hoerelij beschuldigden. Nu had hij iemand nodig die zijn geschonden aanzien en gezag weer zou herstellen, iemand met een gezag dat door iedereen werd geaccepteerd; een keizer dus.

- Als leider van een wereldlijke staat streefde hij er naar zijn wereldlijke macht te laten bekrachtigen door iemand die iedereen in macht en aanzien overtrof; een keizer dus. - De paus probeerde, met steun van de Romeinse geestelijkheid, Karel keizer te maken van de hele christenheid, met inbegrip van Byzantium. Met de keizer als beschermheer kon hij zichzelf opwerpen tot hoogste leider van de westerse en oosterse kerk. Vandaar zijn woorden: "Carlo Augusto, a Deo coronato magno et pacifico imperatori Romanorum, vita et victoria!" (Karel, de Augustus, de van God gekroonde grote en vredebrengende keizer der Romeinen, leven en zege!)

Karel daarentegen beschouwde zich al als een door God gekroonde koning (rex a Deo coronatus), gelijkwaardig aan en onafhankelijk van de 'koning die zetelt te Constantinopel', zoals hij de Byzantijnse keizer bleef noemen. Daarbij kwam nog dat Karel de scheiding tussen oost en west wilde handhaven, zodat we ons kunnen voorstellen dat Karel een honing tot keizer door de paus wellicht wat overbodig heeft gevonden.

Hij zal dan ook wel niet al te veel waarde aan het keizerschap hebben gehecht. In 806, toen hij nog drie zonen had, verdeelde hij het rijk onder hen zonder over het keizerschap te reppen. Het moest blijkbaar een persoonlijke titel voor hemzelf blijven en met hem ook weer verdwijnen. In 813, toen zijn twee oudste zonen Karel en Pipijn gestorven waren, kroonde hij zijn enig overgebleven zoon Lodewijk de Vrome eigenhandig tot keizer, maar hield de paus er buiten.

Na de dood van Karel ging Lodewijk toch naar Rome om daar de paus de honing over te laten doen. Dat heeft grote gevolgen gehad, want zo ontstond het principe dat de keizerskroning te Rome moest gebeuren, door de paus. Zo kon ook de mening postvatten dat de paus de macht had over de hoogste wereldlijke heerser.

7. Capitularia en zendgraven

Karel de Grote streefde er naar zijn uitgestrekte rijk zo effectief mogelijk te besturen en te beheren. Hij probeerde zijn gezag met name te doen gelden door bestuurlijke

6. Het Frankische rijk

en wetgevende teksten (capitularia) op te stellen en het aantal persoonlijke gezanten, vertegenwoordigers van het centrale gezag, uit te breiden.

De capitularia konden bestemd zijn voor een bepaalde streek, bijvoorbeeld de Saksische capitularia, of zij konden een algemeen karakter hebben. Het capitulare van Herstal behandelde de reorganisatie van het rijk (799), het capitulare De villis het beheer van de domeinen (paltsen) en het capitulare De litteris colendis de inrichting van het onderwijs.

De vertegenwoordigers van het centrale gezag waren de missi dominici (zendgraven of koningsboden), vooraanstaande geestelijken of leken, die jaarlijks op pad werden gestuurd om de bestuurders van de gouwen (de graven) en de grensmarken (markgraven of hertogen) te controleren. Soms hadden ze de taak het bestuur ter plaatse te reorganiseren.

Elk jaar, in het voorjaar, kwamen de hoge geestelijkheid en de hoge adel in vergadering bijeen in de verblijfplaats van Karel. Het was een soort adellijk parlement, dat Karel verzekerde van de gehoorzaamheid van zijn onderdanen. Onder Karels zwakke opvolgers zou dit parlement gaan dienen als middel voor de aanzienlijken om hun wil aan de vorst op te leggen.

8. Gouwen en graven

Hierboven is al gesproken over gouwen en marken. In de Romeinse tijd waren de civitates (onderafdelingen van een provincie) in pagi verdeeld. In de Karolingische tijd werd de naam pagi gebruikt voor de kleine bestuursdistricten. In de volksmond werden ze gouwen genoemd, of marken als het grensgebieden waren (denk aan de al genoemde Spaanse en Deense mark). Of de grenzen van deze pagi of gouwen samenvielen met de Romeinse pagi is niet meer na te gaan. De namen van de gouwen leven tegenwoordig nog voort in verschillende streeknamen. Zo herkennen we in de naam Scaldis Schouwen, in Walacria Walcheren, in Batua Betuwe, in Felua Veluwe, in Salon Salland, in Tuianti Twente en in Thriente Drenthe.

In Friesland treffen we nog de uitgang go (= gouw) aan in Oostergo en Westergo. In principe stond aan het hoofd van een gouw een graaf, maar er waren ook graafschappen die meerdere gouwen omvatten. En, om het ingewikkeld te maken, grote gouwen waren ook wel eens verdeeld over meerdere graafschappen. In ieder geval waren gouwen lang niet altijd identiek aan graafschappen. De grote gouw Brabant (Brabant) bijvoorbeeld was verdeeld in vier graafschappen.

De graaf moest het gerecht voorzitten, tolleren heffen en andere baten voor de koning innen en de heerban aanvoeren (alle vrije grondbezitters werden verplicht tot krijgsdienst met eigen wapens). Het waren natuurlijk vooral de grootgrondbezitters die voor deze functie in aanmerking kwamen.

Om de graven aan zich te binden hebben de Karolingen hen in de regel als vazallen in het leenstelsel (waarover meer in het volgende hoofdstuk) opgenomen door hen enkele domeinen, behorend bij het graafschap, in leen te geven. Dit had tot gevolg dat, toen de lenen erfelijk werden, dit ook ging gelden voor de grafelijke ambten.

Toen de hoge heren zich niet meer bezig konden (of wilden) houden met het routinewerk, stelden ze vice-graven (vicomtes) of schouten als lagere ambtenaren aan.

9. Rechtspraak

Het gerecht kwam, op verschillende dingplaatsen binnen het graafschap, minstens driemaal per jaar bijeen, onder voorzitterschap van de graaf.

Er was geen openbare aanklager. De benadeelde partij moest zelf een klacht indienen. Dit moest, evenals een verweer, gebeuren via een voorgeschreven, formalistische woordkeus. Wie deze 'dingtaal' niet beheerste kon zich laten bijstaan door een

taalman. Rechters waren in principe alle vrije mannen uit de omgeving. In het oosten van het land werd het vonnis uitgesproken door een ordeldrager. In Friesland en Holland gebeurde dit door een asege (welzegger). Later werden dit vaste ambten.

Karel de Grote bevorderde de gewoonte om in plaats van alle vrije mannen slechts zeven schepenen uit de streek als rechters op te roepen. De dingplicht werd namelijk teveel voor de boeren.

De ordeldrager, asege of schepenen bepaalden wie tot het bewijs werd toegelaten. Dat bewijs kon bestaan uit een eed (bekrachtigd door een aantal eedhelpers) of uit een godsoordeel. Dit laatste hield bijvoorbeeld in het dragen van een heet ijzer, waarna de wonden na een bepaalde tijd weer genezen moesten zijn. Of, wanneer beide partijen dure eden bleven zweren, moest er wel eens een tweegevecht geleverd worden om uit te maken wie gelijk had. Een ander voorbeeld: beide partijen (mannen) moesten aan weerszijden van een kruis gaan staan in de houding van een kruiseling, met opgeheven handen langs de dwarsbalk. Wie het eerst van moeheid de handen liet zakken was de meenedige.

Een veroordeelde moest rechtsherstel geven door een weergeld te betalen. Tegelijkertijd moest hij een boete aan de koning betalen, waarvan de graaf een gedeelte mocht houden. Daarnaast konden uiteraard lijfstraffen opgelegd worden.

Voor de bewoners van domeinen werden er hofgerechten gehouden.

In speciale gevallen sprak de koning recht. De *mis si dominici* (zendgraven of koningsboden) konden recht spreken met hetzelfde gezag als de koning.

10. Paltsen en domeinen

Het is niet zo, dat de Karolingische maatschappij uitsluitend bestond uit grootgrondbezitters aan de ene kant en onvrije horigen en lijfeigenen (slaven) aan de andere kant.

Vooral in Friesland, Holland en Vlaanderen woonde nog een aantal vrije boeren.

Toch was er wel een klasse van machtige heren, die leefde van de opbrengst van zijn landerijen. Deze landerijen waren vaak georganiseerd als een tweeledig domein, ook wel hof genoemd. Een gedeelte was uitgegeven aan horige boeren (d.w.z. horend tot het domein, gebonden aan de grond, onvrij dus). Als tegenprestatie moesten deze horigen goederen in natura leveren en herendiensten verrichten op het saalland. Dit saalland werd door de heer of zijn rentmeester (meier) geëxploiteerd. Veelal werkten op het saalland en in de daarbij behorende gebouwen de lijfeigenen of slaven. Zij woonden op de hoeve van de heer.

Bij de hoeve hoorde ook nog een gebied dat niet in cultuur was gebracht. Daar werd gejaagd, er werd hout gekapt en de boeren weidden er hun schapen en varkens.

Karel de Grote bepaalde dat op zondag en op de vele kerkelijke feestdagen geen vrije, horige of slaaf tot werken gedwongen mocht worden. Ook beval hij dat voor lange veldtochten alleen de zevende (vrije) man hoefde op te komen (heerplicht). Zijn zes burens moesten hem van paard, wapens en voedsel voorzien, maar konden thuis aan het werk blijven. Zelfs het slavenlot probeerde Karel te verlichten. Hij bepaalde dat een slaaf alleen binnen zijn gouw verkocht mocht worden en dat bij de verkoop altijd de bisschop aanwezig moest zijn, om toe te zien of de slaaf niet een al te harde meester kreeg.

In het huidige Nederland was het saalland meestal tamelijk klein, zodat het met de herendiensten nogal meeviel. Met name in het noorden werden de hoeven ook wel eens uitsluitend tegen geld uitgegeven. De geldschaarste was daar minder nijpend dan elders, vanwege de handel van de Friezen.

De paltsen (palatium = paleis) van Karel de Grote moeten we ons veelal voorstellen als gebouwd bij genoemde domeinen. Het waren versterkte stenen huizen (paltsen),

6. Het Frankische rijk

waar de keizer zijn intrek kon nemen tijdens zijn bezoeken aan de domeinen. Soms waren paltsen werkelijk paleizen, zoals de paltsen te Aken en Nijmegen.

Ook Karel ondervond de gevolgen van de geldschaarste.

Het werd voor de meiers van de koninklijke hoeven langzamerhand onmogelijk hun producten om te zetten in baar geld.

Er bleef voor Karel geen andere mogelijkheid over dan met zijn hof de domeinen af te reizen en op elke palts zolang te blijven tot het gezelschap zich door de voorraden heen gegeten had.

De paltsen waren voor Karel daardoor een bron van aanhoudende zorg. De meiers kregen een stortvloed van voorschriften te verwerken. Waarschijnlijk is op Karels domeinen ook het drieslagstelsel al ingevoerd. Dat hield in dat het beschikbare akkerland in drie stukken werd verdeeld, waarvan het ene het eerste jaar met wintergraan en het tweede met zomergraan werd bezaaid. Het derde gedeelte bleef braak liggen. Het volgende jaar werd het derde stuk bemest en met wintergraan bezaaid. De eerste akker kreeg zomergraan en de tweede bleef nu braak liggen. Iedere horige had percelen liggen in elk van de drie velden, zodat hij zich moest onderwerpen aan het voorgeschreven bebouwingsplan. Het was de bedoeling dat Karels hoeven als modelboerderijen zouden fungeren. Toch is het drieslagstelsel nooit algemeen geworden in de lage landen. Op de essen (of enken) in het oosten werd wel door de boeren hetzelfde gewas verbouwd (meestal rogge), maar was het drieslagstelsel ongebruikelijk. Een uitzondering bleven ook de weiden in het Friese en Groningse terpenlandschap.

Bij Nijmegen is ook een palts verrezen, het Valkhof, met een verdedigingstoren en een kapel. Er is lange tijd aan gewerkt, want alle stenen moesten uit het zuiden worden aangevoerd. Karel heeft het bouwwerk niet voltooid gezien. In de Noormannentijd is het trouwens verwoest. Van de paltskapel rest nog de ruïne. In het inwendige ervan zijn twee klassieke zuilen te zien. Waarschijnlijk heeft Karel deze zuilen als krijgsbuit meegenomen uit Italië. Naast deze kapel is later de zogenaamde Karolingische kapel gebouwd, waarvan de oudste (vroegromaanse) gedeelten dateren uit de elfde eeuw. De kapel is een imitatie van de paltskapel (de latere dom) te Aken.

11. De wetenschap

De culturele opleving aan het hof van Karel de Grote kennen we onder de naam Karolingische renaissance. De drijvende kracht hierachter is de Angelsaks Alcuïn geweest, de biograaf van Willibrord. Karel ontmoette hem in 781 in Italië, toen Alcuïn op weg was naar Rome met een opdracht van de aartsbisschop van York. Karel zag kans hem aan zijn hof te verbinden en schonk hem (een leek!) de abdij St. Martin te Tours.

Alcuïn heeft met de steun van Karel zijn idealen vorm kunnen geven in de scholen die hij stichtte. Het begon met de hofschool, de school voor prinses en zonen van de hoge adel.

Ook heeft hij het onderwijs op de tien bisschoppelijke scholen tot opleiding van de hogere geestelijkheid grondig vernieuwd.

In de lagere klassen van deze scholen moest voortaan het trivium (grammatica, rhetorica en dialectica) onderwezen worden, wat van groot belang was voor het lezen en zuiver schrijven van het Latijn, waarvan de kennis tijdens de Merovingische periode sterk was achteruitgegaan. Het Latijn bleef zodoende de taal van kerk en wetenschap, alhoewel Karel de prediking in de landstaal bevorderde vanwege de verstaanbaarheid.

In de hogere klassen kwam het quadrivium aan bod, bestaande uit arithmetica, geometrie, astronomie en musica. Vooral de musica had Karels speciale belangstelling sinds hij in Rome de pauselijke kapel had horen zingen. Er werden enkele zangscholen opgericht die onder leiding stonden van Italiaanse magisters.

Karel liet ook het in de Merovingische periode verbasterde schrift hervormen, door terug te grijpen op laat-klassieke voorbeelden. Zo ontstond de Karolingische uncial of minuskel, die model stond voor onze huidige drukletter.

Tenslotte werd ook het gewone volk niet vergeten. Er kwam een capitularium waarin de kloosters bevolen werden scholen te stichten om de kinderen uit de omgeving te onderwijzen. Ze moesten de psalmen leren zingen, het Onze Vader leren opzeggen en de feestdagen leren berekenen. Ook moesten de beginselen van de grammatica aangebracht worden. Van de stichting van deze volksscholen kwam niet veel terecht. Lodewijk de Vrome legde zich neer bij het verzet er tegen van kerkelijke zijde. Door les te geven aan deze 'buitenscholen' zouden de monniken teveel worden blootgesteld aan de wereldse verdorvenheid! Waarschijnlijk is dat de geestelijke kheid bang was haar culturele overwicht te zullen verliezen.

Karel had zelf ook wetenschappelijke belangstelling. Hij hield zich niet alleen graag bezig met raadsels en strikvragen (een beetje te vergelijken met de puzzels en quizzen van onze tijd), maar liet zich ook voorlezen uit boeken over de klassieke oudheid en uit Augustinus *De Civitate Dei*. Alcuin gaf hem les in rhetorica (welsprekendheid).

Toch bleven de heldenliederen van de minstrelen ook zijn liefde behouden, tot verdriet van de geestelijkheid en vooral van Alcuin, die ze verafschuwde.

Karel heeft veel heldenzangen, waarin de daden der koningen en hun oorlogen werden bezongen, laten optekenen. Later heeft Lodewijk de Vrome Karels liederenverzameling laten verbranden.

Maar juist de minstrelen hebben Karels roemruchte naam overal uitgedragen en zo de legendevorming rondom hem bevorderd.

Andere grote namen aan het hof van Karel de Grote waren die van zijn biograaf, de historicus Einhard (of Eginhard) en die van Petrus van Pisa, die Karel les gaf in grammatica. De keizer leerde op die manier nog wat Grieks en Latijn.

Dat Karel de klassieke traditie volledig was toegedaan, mag ook blijken uit de bouw van zijn palts te Aken. Deze bestond uit een paltskapel en een troonzaal, die door een lange tussenvleugel (met in het midden een poortgebouw) verbonden waren.

Het voorbeeld voor de achthoekige, koepelvormige paltskapel (die nu nog de kern vormt van de huidige domkerk) was de uit de zesde eeuw daterende kerk van San Vitale te Ravenna (Italië). Ravenna was de laatste residentie van het Westromeinse rijk. Een begrijpelijke keuze dus!

De troonzaal grijpt terug op de laatromeinse basilica te Trier.

Voor de versiering van zijn paleis liet Karel vanuit Rome en Ravenna zuilen en kapitelen overbrengen. Uit Ravenna kwam ook een bronzen ruitersstandbeeld, vermoedelijk Theodorik de Grote voorstellend. Het kreeg een plaatsje op het plein voor de palts. Helaas is het beeld verloren gegaan.

De palts te Aken is gebouwd tussen 790 en 800.

12. Kalief Haroen-al-Raschid van Bagdad

Nadat Karel tot keizer was gekroond sloot kalief Haroen-al-Raschid van Bagdad een verdrag met hem. Het was een natuurlijk bondgenootschap tegen beider vijanden: Byzantium en het onafhankelijke Morenrijk in Spanje (sinds 929 het kalifaat van Cordoba genoemd, of kortweg het westers kalifaat).

Karel werd daarbij erkend als beschermheer over de heilige plaatsen in Palestina. De patriarch van Jeruzalem stuurde Karel de sleutels van zijn stad. In 801 stichtte Karel in Palestina een tehuis voor pelgrims.

De nieuwe bondgenoten stuurden elkaar ook geschenken. De kalief stuurde Karel zijden stoffen, prachtige kandelaars, een keizerlijke tent, zo groot als een paleis, een koperen wateruurwerk met een mechaniek met twaalf ruiters en een olifant, die de naam Aboe-Loebaha (vader van het verstand) droeg.

6. Het Frankische rijk

Het beest vergezelde Karel op al zijn reizen en stierf tijdens een expeditie tegen de Denen in 810.

Karel kon niet veel terugdoen. Hij stuurde de kalief een koppel jachthonden, wat Rijnlandse zwaarden en het beroemde Friese laken (pallia).

13. Het einde

In 812 was de oude keizer het zwerven langs de paltsen moe. Hij was zo stijf en jichtig dat zijn dienaren hem in en uit het zadel moesten tillen. Misschien zouden de warme bronnen te Aken verlichting brengen. Daarom wilde hij de jaren die hem nog restten daar doorbrengen.

Dagelijks nam de keizer warme baden in marmeren bekkens. Urenlang zat hij tot zijn hals in het water. In het voorjaar van het jaar 813 dacht hij dat hij weer de oude was. Hij ging weer jagen en overnachtte zelfs in de bossen. Maar hij bleek zichzelf toch overschat te hebben. Snel namen zijn krachten af.

Tegen de winter kwam zijn enige overgebleven zoon, Lodewijk, naar Aken. De keizer, nog eenmaal in purper gekleed, kroonde hem ten overstaan van de groten van het rijk, bisschoppen, graven en hoge ambtenaren, tot keizer.

De maand januari van het jaar 814 was bijzonder koud. Karel kreeg longontsteking. Hevige koorts sloopten zijn lichaam.

In de morgen van 28 januari voelde de keizer dat hij ging sterven. Zijn laatste woorden waren: "Vader, in Uw handen beveel ik mijn geest".

Zijn lichaam werd, in een marmeren sarcofaag, bijgezet in zijn slotkapel te Aken.

14. Het leenstelsel

In de primitieve maatschappijvormen van de vroege middeleeuwen was het voor veel heren van belang een schare getrouwen om zich heen te verzamelen. Voor de zwakkeren was het zaak een machtige beschermer te vinden. Zo werd het in de onzekere tijden rond het jaar 700 gebruikelijk dat maatschappelijk zwakkeren, die niet in hun levensonderhoud konden voorzien, zich in de hoede van een heer aanbevelen door een bepaald handgebaar. Deze vazallen (van het Keltische gwas = knecht) staken de handen met de palmen tegen elkaar omhoog en de heer legde er zijn handen beschermend omheen. Dit gebaar stond later bekend als manschap of hommage. De vazallen konden voortaan voedsel en kleding verwachten van de heer, maar verplichtten zich tegelijkertijd tot het verrichten van alle mogelijke diensten. Aanvankelijk waren dat meestal geen militaire diensten, maar in de achtste eeuw werd het anders. De Karolingische hofmeiers wilden een ruitlerger oprichten en dat ging niet met onwillige vrije boeren, die met houten speren ter heervaart kwamen. Daarom namen zij vazallen in dienst, die als tegenprestatie te paard moesten dienen. De hofmeiers konden al die vazallen niet aan hun tafel laten meeëten. Het was eenvoudiger om hen ter bestrijding van de kosten voor uitrusting en levensonderhoud een stuk land te geven. Karel Martel nam deze grond, zoals bekend, af van de kerk. Hij stelde daarbij dat deze grond als beneficium werd gegeven: een lening tegen zeer gunstige voorwaarden. De kerk was natuurlijk niet enthousiast over deze maatregelen.

Zij moest zich evenwel schikken en zo werden op grote schaal 'Precariae verbo regis' uitgegeven, lenen op bevel van de koning.

Hiermee zijn de voornaamste elementen van het leenstelsel genoemd: een vazal kreeg voor zijn levensonderhoud een leen (een beneficium of feodum) en moest als tegenprestatie te paard in het leger strijden. Met andere woorden: het leenstelsel is ontstaan uit een verbinding van vazalliteit en beneficium.

Tijdens Karel de Grote

Ook Karel de Grote schonk veelvuldig beneficia aan personen van wier trouw hij zich wilde verzekeren. Hij bond hen door een eed aan zich en liet hen vazal worden. Dit was vooral het geval bij de graven, die de graafschappen en gouwen bestuurden. Uiteraard was niet het graafschap of de gouw het leen, maar het domein waarmee ze begiftigd werden. Men kan dus spreken van ambtsdragers die de vazalleneed aflegden en als tegenprestatie een leen ontvingen. Karel de Grote zag deze persoonlijke banden als het middel om de samenhang van het rijk te waarborgen. Hij moedigde zijn vazallen aan ook hun ondergeschikten de vazalleneed te laten afleggen. Zo hoopte hij de samenleving, of althans degenen die daarin de dienst uitmaakten, door middel van een hecht netwerk van persoonlijke banden aan zich te binden.

Dit alles leek verantwoord, maar toen in de loop van de negende eeuw de lenen in Frankrijk erfelijk werden (in Duitsland gebeurde dat pas in de elfde eeuw), ging dit ook gelden voor de graafschappen. De graven hadden de neiging het onderscheid tussen hun publieke gezag en het gezag over hun beneficium uit het oog te verliezen. Dit werkte de versnippering van het centrale staatsgezag sterk in de hand.

De ontwikkeling van het leenrecht na de Karolingen

Vazal werd men in principe voor het leven. De verhouding tot de heer kwam tot stand door de reeds beschreven manschap of hommage. Vervolgens zwoer de vazal een eed van trouw en vaak werd de handeling bezegeld met een kus. Daarna had de zogenaamde investituur met het leen plaats: de vazal kreeg een kluit aarde of een ander symbool aangereikt.

De leenverhouding kon slechts door ontrouw (felonie) voortijdig beëindigd worden. Het gevolg hiervan was een plechtig opzeggen van de leentrouw (een défi). Zo'n défi veroorzaakte Onvermijdelijk verlies van het leen.

De vazal was verplicht zijn heer bij te staan met raad en daad. De daad bestond meestal uit militaire hulp, maar ook uit financiële hulp in de vier volgende gevallen (de zogenaamde cas féodaux): als de leenheer in gevangenschap was geraakt, als zijn oudste zoon tot ridder werd geslagen, als zijn oudste dochter trouwde en als hij naar het Heilige Land vertrok. Het geven van raad vond plaats tijdens de zittingen van het leenhof (de curia). Tijdens die zittingen werd recht gesproken en kon de leenheer advies vragen (vgl. de rijksdagen in het Duitse rijk).

De leenverhouding werd vanzelf beëindigd door de dood van één van de partijen. Als de erfgenamen de verhouding wilden voortzetten, was er een nieuwe manschap en belening nodig. Daarnaast moest er een groot bedrag worden betaald (verheffingsgeld), of er werd een complete wapenrusting (heergewaad) overhandigd. Dit betekent dat een automatische erfelijkheid van de lenen niet bestond, maar de praktijk wees uit dat leenheren er in het algemeen geen moeite mee hadden dat de erfgenamen de overledenen opvolgden.

Als er slechts minderjarige kinderen of vrouwen in aanmerking kwamen voor opvolging, erkenden de leenheren de erfelijkheid wel, maar eisten dan wel toezicht op de opvoeding van de kinderen en op het huwelijk van de vrouw. Haar echtgenoot zou immers vazal worden! Het gebeurde overigens nog al eens dat de hand van de vrouw eenvoudig aan de meestbiedende werd geschonken.

Tenslotte kwam het steeds vaker voor (in Frankrijk al in de negende eeuw) dat vazallen **meer dan** één leenheer hadden. Eigenlijk was dat onmogelijk, want wie zou de vazal hulp moeten verlenen, als twee van zijn leenheren met elkaar in conflict kwamen? Maar de begeerte om een rijk leen te verwerven was vaak sterker dan de wil de heer trouw te dienen. Anders gezegd: onder de Karolingen kreeg men een leen om zijn plichten als vazal te kunnen vervullen, maar later (vanaf de elfde eeuw) werd men vazal om een leen te kunnen bemachtigen.

6. Het Frankische rijk

15. Het ontstaan van het ridderwezen

Halverwege de negende eeuw werd ter aanduiding van de vazal steeds vaker de term miles (krijger, ridder) gebruikt. Uit deze groep strijders is de latere ridderstand ontstaan. In een aantal gevallen ontvingen de ridders, zoals hierboven is gebleken, een leen, waarop versterkte hoeven verzezen, waaruit later burchten ontstonden.

Toch hebben verschillende heren nog eeuwenlang vazallen (ridders of ruiters te paard) om zich heen verzameld, die geen beneficium ontvingen, maar gevoed werden in het huis van de heer.

Adel en ridderschap zullen later nog aan de orde komen.

16. De verdeling van het rijk

Lodewijk de Vrome

Karels enig overgebleven zoon en opvolger was Lodewijk. Hij stond sterk onder invloed van een groep geestelijken, van wie Benedictus van Aniane de belangrijkste was. Deze Benedictus wierp zich op als adviseur van de keizer. Hij reorganiseerde het kloosterwezen (bijna overal werd nu de regel van Benedictus van Nursia doorgevoerd) en bewerkstelligde dat de rijkspolitiek meer en meer door kerkelijke belangen bepaald werd.

Lodewijk sloot zijn zusters op in een klooster, stuurde de drinkgrage edelen terug naar hun burchten en verbande alle liedjeszangers en lichtekooien uit Aken. Hun plaats werd ingenomen door monniken. Het beeld van Theodorik de Grote, dat een plaats had op het plein voor de palts te Aken, werd verwijderd (Theodorik was tenslotte een Ariaanse ketter geweest) en Karels verzameling Germaanse heldenliederen werd verbrand. Vervolgens kwam de paus op Lodewijks verzoek naar Reims en kroonde hem opnieuw tot keizer (zie ook het vorige hoofdstuk).

In politiek opzicht waren de ideeën van de geestelijken rond Lodewijk de Vrome vooruitstrevend. Zij vonden dat Lodewijk de eenheid van het christelijke rijk moest handhaven. Hij mocht zijn rijk niet meer, zoals zijn voorgangers, beschouwen als een persoonlijk familievermogen, maar als een van God toegeschikt erfdeel, dat om die reden in zijn geheel overgedragen moest worden aan een opvolger.

Daarom regelde Lodewijk de erfopvolging al in 817. De oudste zoon, Lotharius, werd tot enige erfgenaam en keizer uitgeroepen. De twee andere zonen, Lodewijk en Pipijn, zouden slechts het bestuur over de deelkoninkrijken Beieren en Aquitanië krijgen. Deze *Ordinatio Imperii* werd door alle betrokkenen plechtig bezworen en door de paus bevestigd. Toen dan ook de keizerin stierf en Lodewijk enige tijd later hertrouwde met de schone Judith uit het geslacht van de Weifelt, werd in het huwelijkscontract vastgelegd dat de eventuele zonen van Judith geen aanspraak op de troon zouden kunnen maken.

Vier jaar later werd er een zoon geboren: Karel, die al spoedig de toepasselijke bijnaam 'de Kale' kreeg (d.w.z. zonder erfdeel).

Doordat Benedictus van Aniane inmiddels gestorven was, raakte de keizer meer en meer onder de invloed van Judiths verwanten, zeer tot ongenoegen van zijn eigen zoons en de adel. Toen Lodewijk de *Ordinatio* schond door voor de jonge Karel de Elzas en Alemannië te reserveren, kwamen zij, met steun van de paus in opstand.

Het keizerlijke leger liep over naar de prinsen, Lodewijk de Vrome werd gevangen genomen, Judith verbannen naar Italië en de jonge Karel in een klooster opgesloten. In de kerk van Soissons werd, ten overstaan van alle rijksgroten, de kroon van Lodewijks hoofd genomen en de scepter uit zijn hand gerukt. In plaats van de purperen keizersmantel kreeg hij een pij ener werd as op zijn hoofd gestrooid. Daarna moest hij een schuldbekentenis voorlezen. Vervolgens lieten de prinsen hem gaan. Lopend legde hij de lange weg van Soissons naar Aken af, gehuld in de grauwe pij.

Het prinselijke bondgenootschap viel echter al snel uiteen. Na een ruzie over een nieuwe verdeling van het rijk kozen Lodewijk en Pippijn weer de kant van hun vader. Lodewijk werd opnieuw als keizer erkend en ook Judith en Karel keerden terug.

Het verdelingsverdrag van Verdun

Na de dood van Pippijn in 838 nam Karel de opengevallen plaats in. Ook na de dood van Lodewijk de Vrome in 840 bleef de strijd voortduren.

Hongersnood en burgeroorlog teisterden het land, dat verder zwaar had te lijden onder invallen van Noormannen en Saracenen.

Tenslotte kwam het te Verdun tot een verdelingsverdrag (843). Het westelijke, Romaanse gebied kwam aan Karel de Kale. Het oostelijke, Germaanse gebied was voor Lodewijk de Duitser. Lotharius, de oudste, kreeg behalve de keizerskroon, een langgestrekte strook die zich uitstrekte van de Noordzee tot aan de Middellandse Zee. In dit rijk bevonden zich Aken, de keizersstad, en Rome in Italië. De symboliek was duidelijk: de Frankische keizer had tot taak de kerk en haar hoogste gezagsdrager te beschermen.

De lage landen hoorden bij dit Middenrijk, met uitzondering van het gebied ten westen van de Schelde (het grootste deel van het latere graafschap Vlaanderen).

Het verdelingsverdrag van Verdun is bedacht door twintig geleerden.

Op het eerste gezicht leek deze verdeling te spotten met alle toenmalige etnische en natuurlijke grenzen. Met name ging dit op voor het Middenrijk van Lotharius, dat praktisch onbestuurbaar en onverdedigbaar was.

De geleerden lijken vooral oog te hebben gehad voor economische motieven: zij wilden de drie broers ieder een deel geven van de van west naar oost lopende vegetatiezones en de haaks daarop staande verkeersstromen.

De verdelingen legden ook de grondvormen vast van de latere naties. Het West-Frankische rijk zou uitgroeien tot Frankrijk en het Oost-Frankische rijk tot Duitsland.

Latere verdelingen

Voor zijn dood in 855 verdeelde Lotharius het Middenrijk opnieuw in drieën. Italië (met de keizerskroon) ging naar Lodewijk II. Karel kreeg Bourgondië ende Provence. Lotharius II ontving het noordelijkste deel: al het land van de Jura tot aan de Noordzee, dat naar hem Lotharii regnum, Lotharike of Lotharingen werd genoemd. Hierbij hoorden opnieuw de lage landen bij de zee.

Lotharius II had geen kinderen en zo kon het gebeuren dat na zijn dood Oost-Frankenland en West-Frankenland in 870 Lotharike verdeelden (het verdrag van Meerssen).

Bij de verdeling van Ribemont in 880 kwam Lotharike meer binnen de invloedssfeer van Oost-Frankenland. Na dit verdrag leek de eenheid van het rijk door een aantal sterfgevallen hersteld te worden. Karel de Dikke, de derde zoon van Lodewijk de Duitser, werd keizer en koning van Italië (881), koning van Oost-Frankenland (882) en tenslotte koning van West-Frankenland (884). Hij faalde echter jammerlijk bij de verdediging van het rijk tegen de Noormannen (waarover straks meer).

Na zijn dood in 888 viel het rijk in snel tempo uiteen. Over het West-Frankische rijk gingen gekozen koningen regeren, die lang niet altijd uit het geslacht van de Karolingen afkomstig waren.

In het Oost-Frankische rijk stierf de Karolingische dynastie uit met de dood van Lodewijk het Kind (911). De aanzienlijken kozen hertog Koenraad van Frankenland als koning en na hem Hendrik I, de hertog van Saksen, bijgenaamd de Vogelaar (925). Lotharingen (waartoe de lage landen behoorden) erkende zijn gezag en vanaf 925 behoorden de lage landen formeel tot het Duitse rijk.

6. Het Frankische rijk

Antwoorden Basis Verwerking

1. Pippijn III
Karel Martel
Pippijn de Korte
Karel de Grote
2. Een speer, een zwaard en een bijl.
Bijvoorbeeld:

Frankisch soldaat toen	Nederlands soldaat nu
speer	geweer
leren beenriemen	lange broek
leren schoenen	stevige hoge schoenen

3. Bijvoorbeeld: 1. De grond omploegen.
2. Het gras maaien of koren maaien enz.
4. 1. Predikant
2. Ouderling
3. Diaken
5. Een ridder reed op een paard.
6. Keizer Karel de Grote logeerde regelmatig in Nijmegen op de palts Valkhof.
7. Heer – rentmeester – horige - lijfeigene.

Extra

1. 1. Voor de koning is het erg om te merken dat zijn zonen ontevreden zijn.
2. Een erfenis een geschenk, daarmee mag je niet ontevreden over zijn.
3. Oorlog voeren met je broers om iets van ze af te pakken is zonde.
2. Frankrijk, België en Nederland zouden islamitische landen zijn geworden.
3. Bij de islam is Jezus een profeet. Bij het christendom de hoogste Profeet.
Of : Bij het christendom wordt je niet door goede werken zalig, maar door het geloof in de Heere Jezus Christus.
4. Voorstander: De geschiedenis van de stad kun je laten zien.
Nijmegen wordt nog bekender, zodat er meer toeristen komen.
Tegenstander: Het opbouwen kost veel geld.
Het is namaak.
5. Kathedraal.
Duitsland.
6. Engels, computerles, enz.
7. Hij is van steen. Hij heeft een smalle trap. Enz.
8. Lodewijk.
Oost-Frankenland: Duitsland.
West-Frankenland: Frankrijk.
Bij allebei. Het noorden bij Oost-Frankenland, onder de rivieren bij West – Frankenland.